

Aspekty asymetrie v česko-slovenské biliterárnosti: k situaci po roce 1989

Jana Pátková

PÁTKOVÁ, J.: Aspects of asymmetry in Czech-Slovak biliteracy: the post-1989 context

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 71, 2024, no. 6, pp. 645-658

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.6.8>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1780-5046>

Key words: Czech-Slovak relations, biliteracy, asymmetry of mutual relations, intercultural dialogue

The study focuses on analysing the asymmetrical relationship between two distinct yet closely connected literary systems. The problem areas of Czech-Slovak biliteracy after 1989 include, for example, the work of the so-called dual authors and their incorporation into the literary context, Slovak literature emerging in Prague, and forms of cultural transfer as evidence of intercultural communication. The study presents the current state of research on the biliteracy of the literary field up to 1989 and then innovatively extends the scope to the situation after 1993, after the division of the common state, when the historically defined intercultural dialogue from earlier periods was replaced by a new type of communication. Although the conditions for the emergence of biculturalism were no longer part of cultural politics, examples of bicultural authors exist in both Czech and Slovak literature (Egon Bondy, Fedor Gál, Lubomír Feldek). The forms of cultural transfer are important in both directions, albeit with typological differences. The transfer of the discussion of freedom of speech to the Czech space is of a different type than the cultural transfer in the work of Peter Karvaš and Ján Števček or, in the opposite direction, the case of the transfer of mythical narratives from Czech literature to contemporary Slovak prose.

Klíčová slova: česko-slovenské vztahy, biliterárnost, asymetrie vzájemných vztahů, mezikulturní dialog

Základním cílem příspěvku je znovu otevřít diskusi o česko-slovenské biliterárnosti a posunout výzkum za hranici přelomového roku 1989, protože tento typ reflexe v aktuálním českém a slovenském diskursu významně chybí. První otázka směřuje k aktuální náplni pojmu biliterárnost a k jeho navažujícímu výzkumu po roce 1989, který probíhal na českých slovackistických pracovištích v Praze i Brně a materiálově čerpal z předlistopadového období. Pro malý středoevropský prostor je příznačná vícejazyčnost a spolu s ní i vícenásobná dvojdomost autorů, která byla v uplynulých dvou stoletích rozličně motivována. Proto druhá otázka směřuje k proměnám dvojdomosti v česko-slovenském kontextu na příkladu literárního vývoje po roce 1989. Poslední výzkumná otázka sleduje podoby mezikulturní komunikace v polistopadovém období prostřednictvím analýzy charakteru kulturního transferu. Všechny položené otázky vedou, tak jako v minulosti už mnohokrát, k definování charakteru vzájemných vztahů mezi českou a slovenskou literaturou skrze jejich asymetrii.

Polistopadová diskuse o česko-slovenských vztazích, kulturních i úžeji literárních, zahrnuje z české strany reflexi starších termínů, jako jsou česko-slovenská vzájemnost, čechoslovakismus a česko-slovenský kontext (Dorovský 1991, 2004; Pokorný 2000, 2006, 2009), které vyjadřují charakter našich vzájemných vztahů v uplynulých dvou stoletích. Každý z těchto pojmů je součástí širšího ideologického rámce (a našli bychom takových pojmů jistě víc), ve kterém se naše literatury potkávaly a byly v dané perspektivě reflektovány. Jednou z možností, jak charakterizovat setkávání našich kultur, by jistě byla reflexe těchto klíčových termínů v minulosti. Avšak podstatnějším, než je popis terminologické diachronie, se stává jejich převrstvování a nové promýšlení, které můžeme z porevoluční diskuse vyčíst. Dokladem úsilí o změnu úhlu pohledu je včlenění pojmu biliterárnosti do aktuálního myšlení o česko-slovenských literárních vztazích (Dorovský 1991, 2004), přičemž biliterárnost jako literárněvědný termín má ve středoevropských souvislostech starší předobraz ve slovenské literární vědě v souvislosti s materiálovým výzkumem slovensko-maďarských literárních vztahů (Chmel 1972).

Nelze však přehlédnout, že nejaktuálnější výzkum meziliterárních vztahů (Đurišin 1995) se ubírá jiným směrem za hranice národních narativů, respektive aktuální bádání se odehrává v odlišném relačním rámci, kterým je širší středoevropský kontext. V něm se analyzují doklady jednotné či geneticky blízké kulturní tradice středoevropských literatur a problematika postavení těchto malých literatur ve vztahu k literatuře světové (Zelenková – Janiec-Nyitrai 2023). Současná diskuse pak otvírá otázky týkající se podoby analyzovaného literárního pole. Popisuje konkrétní strategie autorů a jejich působení coby aktérů konkrétního literárního pole zachycených skrze trajektorie jejich vývoje, jež naznačují jejich fungování uvnitř literárního pole.¹ Zejména trajektorie jejich pohybu souvisí s přestrukturováním a dynamikou vztahů mezi centrem a periferií, přičemž se směřuje k reinterpretaci národních literárních kánonů.² Pokud aplikujeme optiku metodologicko-teoretických přístupů Pascale Casanovy na vztahy mezi českou

1 K problematice postbourdieovských přístupů Šebek 2019.

2 Pascale Casanova věnuje ve své knize *Světová republika literatury* (česky 2012) pozornost vztahu světové literatury k národní, který definuje jako vztah k literatuře ovládané. Kritéria ovládnutí jsou u ní dána ekonomickými a sociálními faktory.

a slovenskou literaturou, akcentujeme společné (české a slovenské) literární pole, které vypovídá také o dvojí literární paměti Čechů a Slováků. Jeho součástí byla v historii (od 19. století do současnosti) i proměnlivá pomezí literární pole (periferie) zaplněná aktéry té druhé kultury. Na podobu a rozvoj periferních literárních polí měla vliv státní politika, například po roce 1918 jako politicky motivovaná podpora pro rozvoj slovenské literatury v českém kulturním prostředí zaštitěná ideou čechoslovakismu. Aktéři takto definovaného periferního pole neměli status menšinových autorů, protože v českém kontextu vycházely klíčové texty meziválečné slovenské literatury utvářející slovenský literární kánon, na rozdíl od situace po roce 1993, pro kterou je typická (až na výjimky: Lubomír Feldek, Fedor Gál) příslušnost k menšinové kultuře. Příklad polistopadové menšinové literatury v českém kulturním prostředí ve srovnání se starší meziválečnou situací naznačuje trajektorii vývoje daného periferního pole, v němž se pracuje s odlišnou dynamikou postavení slovenské literatury uvnitř původního společného literárního pole. Reprezentace slovenské literatury v českém kulturním prostředí spolu s dalšími oblastmi slovenského umění v minulosti formovala postoj Čechů ke Slovensku. Směrem k současnému vývoji recepce slovenského umění v českém kontextu slábne, respektive slovenská literatura vznikající v rámci periferního literárního pole je pro české čtenáře neviditelná.

Veškeré relevantní porevoluční studie českých literárních historiků zabývající se česko-slovenskými vztahy vycházejí z materiálové základny, která čerpá pouze z literárních textů a jevů do listopadu 1989. Slovenská reflexe vzájemných literárních vztahů usiluje sice ještě dílem o kontinuitu (navázání na terminologii Dionýze Ďurišina, Stanislava Šmatláka a dalších), ale nově už má ambice překračovat hranice za rok 1989 (Chmel 2004; Nábělková 2019; Žemberová 1998).

V české perspektivě vystupuje do popředí nízká znalost a informovanost o literárním dění na Slovensku po roce 1989, respektive v první dekádě existence našich samostatných států.

K stému výročí vzniku první Československé republiky (1918) vyšla pod záštitou Ústavu pro českou literaturu AV ČR v Praze *Literární kronika první republiky: události, díla, souvislosti* (2018). Její autoři představili v novém titulu populařistického charakteru složitější síť meziliterárních vztahů, která v českém literárním kontextu znamená ojedinělou reprezentaci národně heterogenního prostředí v období první republiky. Publikaci můžeme vnímat jako drobný materiálový vstup do problematiky, pro niž je charakteristické opouštění narativu monolingválních literárních dějin. Zároveň to také znamená ústup z mentálních a kulturních vzorců tradičního obrazu nacionálně definovaného pojmu národní literatury, tedy české literatury psané pouze česky. Jazyková rozmanitost literárních textů vybízí k zachycení specifik prvorepublikové literatury, které stojí na biliterárnosti, respektive polyliterárnosti kulturního prostoru. Mezikulturní dialog v tomto období je oboustranně doložitelný na česko-slovenské dvojjazyčnosti (například u Mila Urbana), zasahuje do vydavatelské politiky (aktivity Leopolda Mazáče, respektive kulturní mise Jána Smreka v Praze a jiné). Rovněž v tvorbě českých autorů, kteří po vzniku první republiky působili na Slovensku (například Ladislav Narcis Zvěřina a Peter Jilemnický) najdeme doklady používání obou jazyků. U dvojdomých autorů se otevírá problematika otázka příslušnosti k vícero korpusům národních literatur, respektive dotýká se jejich recepce ve specifickém prostředí bilingvní

648 a biliterární komunikace. Promítá se do volby tematicko-motivické struktury literárních děl (literární reprezentace Čechů a Slováků v našich literaturách) a má vliv na oblast recepcce. Při reflektování našich vzájemných vztahů mezi českou a slovenskou literaturou zřetelně vystupuje do popředí asymetrie těchto vztahů, která má v různých časových obdobích jinou platnost.

Snaha formulovat jednotlivosti, prostřednictvím kterých můžeme postihnout problematiku biliterárnosti, zahrnuje celou řadu dílčích výzkumných úkolů. Od obecnějších formulací charakteru česko-slovenských literárních vztahů, které se v minulosti vztahovaly zejména k popisu analogických jevů v obou literaturách, směřuje výzkum ke konkrétům. Jako je otázka literárního kánonu a psaní transkulturních dějin, podoby kulturní apropriace a kulturního transferu, specifickým je problematika vzájemného překladu a jeho role v metatextovém procesu či vymezení úkolů bohemoslovakistiky v českých literárněhistorických přístupech. Jedná se o ucelený soubor problémů, které se vztahují k setkávání české a slovenské literatury, která je tradičně formulovaná prostřednictvím metafor historické blízkosti (v minulosti mnohokrát definované jako blízkost etnická a jazyková), ale zároveň v sobě nese i akcent vzájemné vzdálenosti. Vývoj česko-slovenských vztahů po roce 1989 v sobě zahrnuje obojí, jak pokračující blízkost (historická zkušenost společného státu), tak vzdálenost, která se víc prohlubuje z české strany (východiskem je asymetrie jazykových kompetencí).

Dynamika pojmu biliterárnost v česko-slovenském a slovensko-českém kontextu

Odborný zájem o termín biliterárnosti vnesl do literárněvědného myšlení souvisejícího s vývojem diskursu meziliterárních vztahů mezi maďarskou a slovenskou literaturou Rudolf Chmel, po společné diskusi s Antonem Popovičem, jak zmiňuje autor ve své knize *Literatúry v kontaktoch* (Chmel 1972: 52). Pojem biliterárnosti přibližuje jako „skutočnosť, keď jeden čitateľ používa jazyk dvoch literatúr, svojej i tej, s ktorou sa prekrýva; špecifikum biliterárnosti je, že sa pracuje s dvoma znakovými systémami literatúr“ (Chmel 1972: 52). Pokud přeneseme Chmelův pojem slovensko-maďarské biliterárnosti do česko-slovenského kontextu, pracujeme ve srovnání s původním literárním polem se specifickým vztahem dvou odlišných, ale zároveň i velmi blízkých literárních systémů. Zatímco slovensko-maďarská biliterárnost se odvíjela s ohledem na odlišnost obou jazyků od bilingvální situace, tak česko-slovenská a slovensko-česká biliterárnost vycházela ze schopnosti literárního textu oslovit i čtenáře druhého literárního systému. Specifikem pak zůstává nerovnoměrnost i odlišná kvalita takových vztahů, které se po roce 1989 ještě více prohlubují. Ve vývoji našich literatur v polistopadovém období a zejména po rozdělení společného státu v roce 1993 sledujeme, jak se charakteristické rysy a specifika české a slovenské literatury od sebe vzdalují. Pro jejich definování a kontextové usouvztažnění se často hledají doklady ve starších literárních fázích v období ještě společného soužití, ale akcentují se už projevy asymetrických odchylek od společného vývoje. Vladimír Barborík a Alena Šidáková Fialová, autoři vstupní kapitoly ke knize *Listopadové proměny. Česká a slovenská literatura v kontextu roku 1989* (2021), která se soustřeďuje na polistopadový vývoj našich literatur, upozorňují na odlišnosti v literárním poli předlistopadového období: „Vnější, formální symetrie obou literatur jen překrývala jejich asymetrickou vnitřní

strukturu: bylo mezi nimi víc rozdílů než podobností, což se projevilo zejména v jejich dalším vývoji“ (Barborík – Šidáková Fialová 2021: 8). V interferenci blízkých a zároveň cizích literárních systémů vzniká vedle vzájemnosti i prostor pro zobrazování trhlin, ruptur a vedle kontinuity pohybu se zvýznamňují i diskontinuity.

Brněnská slovakistika věnovala značnou pozornost precizaci terminologie, která by explicitně popsala soužití české a slovenské kultury zejména s ohledem na předlistopadové období. Milan Pokorný se v rámci brněnských konferencí opakovaně vracel k pojmu česko-slovenských meziliterárních vztahů (Pokorný 2000, 2006, 2009) a jeho smyslu v novém geokulturním rámci. Důvodem byla terminologická neprůhlednost a rozkolísanost starších pojmů (například široce používaná česko-slovenská vzájemnost), které se v minulosti často překrývaly: „svědčí o vyprázdněnosti tradičně pojímaných funkcí česko-slovenské vzájemnosti, a tím i o nutnosti přehodnotit pohled na česko-slovenské meziliterární společenství“ (Pokorný 2000: 124). Jeho postoje se ustálily v návaznosti na starší terminologii komparatisty D. Ďurišiny a Mikuláše Bakoše jako problematika česko-slovenského literárního společenství. Po roce 1993 se jeho náplň obzvlášť složitě hledá, protože devadesátá léta vešla do české i slovenské literatury jako období útlumu našeho zvláštního meziliterárního společenství (Pokorný 2006: 212), kdy jsou takřka pozastaveny překladatelské aktivity, omezena reflexe slovenské literatury v českých periodikách, proměňuje se podoba té druhé literatury v domácím literárním kánonu, protože v literárněhistorických příručkách je stále menší prostor věnován slovenské literatuře, a tak se zásadním způsobem mění čtenářské kompetence Čechů ve vztahu ke slovenské literatuře v jazyce originálu.

Na geneticky blízké nebo příbuzné jazyky a vztahy mezi takovými literaturami (patří sem i vztah české a slovenské literatury) upozorňuje také balkanista Ivan Dorovský, který postupuje od bilingvismu ke dvojdomým autorům a specifické podobě biliterárnosti. Přínosná je jeho vícenásobná kontextualizace dvojdomých autorů, která po roce 1993 nemá u nás potřebný precedens, který by ukázal, jak s takovými autory pracovat v rámci jednotlivých národních literatur. Týká se to zejména slovenské literatury vznikající v Praze během posledních tří dekád, kterou autor v souvislosti s literárním vývojem v devadesátých letech formuluje jako „pražská slovenská literatura“. Podle Dorovského „biliterárnost a dvojdomost ukazují na těsný vztah jednotlivých vývojových období [...], které se komplementárně vzájemně doplňovaly vším tím, co bylo pro dané historické období hodnotné, trvalé, životaschopné“ (Dorovský 1991: 51). Biliterárnost je dle Dorovského „stav, kdy literární tvůrce recipuje a absorbuje dvě literární a obecně kulturní tradice, vyrůstá z nich a tudíž dovede literárně komunikovat ve dvou [...] jazykových systémech a literárních kódech“ (Dorovský 2004: 73). Z hlediska čtenáře jde potom o estetický zážitek z četby v jednom i druhém jazyce, cílem je tedy jak funkce poznávací, tak estetická. Tato kompetence po roce 1993 má pro české čtenáře slovenské původní tvorby ve slovenštině viditelné trhliny a vstupuje do zřejmých asymetrických podob, protože slovensko-česká biliterárnost

650 akcentující perspektivu slovenských čtenářů zůstává v návaznosti na předlistopadový vývoj rámcově stejná.³

Pražská slovakistika zastoupená výzkumem R. Chmela v prvních dvou dekádách po listopadu 1989 a nedávno publikovanými studiemi Miry Nábělkové k problematice přílohových slovníků (Nábělková 2019) zpracovává mezikulturní dialog v přesahu do oblasti historických a sociálních věd či na pomezí lingvistiky a literární vědy. R. Chmel po roce 1989 prohlubuje a konkretizuje téma mezikulturního dialogu v (sebe)ironických úvahách o podobách národní identity Slováků vymezující se jako dvojí komplex ve vztahu k Čechům i Maďarům. Jeho eseje můžeme číst jako příspěvek k poznání dynamiky dominantních struktur mezi malými střeoevropskými národy, které mají vliv na utváření intenzity asymetrického vztahu mezi českou a slovenskou kulturou.

Mezi relevantní problémové okruhy česko-slovenské biliterárnosti se v novém geokulturním prostoru řadí například tvorba takzvaných dvojdomých autorů a jejich včlenění do konkrétního literárního kontextu, slovenská literatura vznikající v Praze, podoby kulturního transferu jako doklad mezikulturní komunikace, problematika literárního kánonu a existence slovenské literatury v českých literárněhistorických příručkách nebo reflexe slovenské literatury v českých periodikách.

Ústup dvojdomosti v české a slovenské literatuře po roce 1989 a pražská slovenská literatura

Fenomén dvojdomosti provází česko-slovenské literární vztahy již víc jak dvě století. Přesto důkladná analýza, kontextualizace a komparace těchto autorů s ohledem na jejich integraci v jednom i druhém (případně dalším relevantním) literárním kontextu dodnes absentuje. Jedním z nejstarších symptomatických příkladů je tvorba Jána Kollára, která byla v uplynulých dvou stoletích izolovaně interpretována s ohledem na český, slovenský i maďarský literární kontext. Dosud významně chybí průnik, komparativní analýza odlišných obrazů, které vznikají při včleňování Kollárovy tvorby do konkrétního literárního (a inspiračního) rámce české, slovenské a maďarské literatury. Ještě méně je zpracována tvorba českých autorů (například L. N. Zvěřiny nebo P. Jilemnického),⁴ kteří si po roce 1918 zvolili jako svůj literární jazyk slovenštinu, ale přitom některé jejich další texty nadále vznikají v mateřském jazyce. V opačném směru je v daném období dostatečně známý příklad rozsáhlého využití češtiny pro charakterizaci prostředí prvorepublikové Prahy a českých postav u M. Urbana v románu *Hmly na úsvite* (1930). Obě historická období, z nichž příklady vycházejí, mají společného jmenovatele, kterým je napětí mezi dominancí jazykové (literární) česko-slovenské jednoty a kodifikací spisovné slovenštiny a návazně její kultivací po roce 1918. Po

3 Problematiky vzájemného čtení našich literárních kánonů a nejmladších literatur se týká i analýza respondentských dat z průzkumu Jak čtou mladí Češi a Slováci ve studii *Na okraj překladu porevolučních próz Stanislava Rakúse do češtiny* (Pátková 2022).

4 Jedna z posledních dílčích interpretací díla P. Jilemnického staví jeho tvorbu do blízkosti estetiko-ideologických konstruktů, známých i v české literatuře jako proletářské umění. Zuzana Kubusová sleduje vliv dalších výrazných uměleckých modelů z meziválečného období na prozaickou tvorbu, přičemž kontextualizaci jeho románu s ohledem na příslušnost ke konkrétní národní literatuře nechává stranou, respektive implicitně Jilemnického včleňuje do rámce slovenské literatury (Kubusová 2023).

druhé světové válce ustupují jazykové zřetele do pozadí a na významu nabývají kulturně blízké rámce společného státu, v nichž se tvorba českých a slovenských autorů potkává. Z pohledu sledované biliterárnosti se jako podstatnější zdá být spolupráce spisovatelů mimo prostor oficiální literatury v oblasti disentu a exilu (Machala 1991). Na specifika setkávání češtiny a slovenštiny v korespondenci slovenských a českých disidentů (na příkladu korespondence mezi Ivanem Kadlečíkem a Ludvíkem Vaculíkem a korespondence Milana Šimečky z vězení) upozornila v souvislosti s výzkumem dvojjazyčnosti v našich literaturách M. Nábělková (Nábělková 2008). Podařilo se jí zachytit a interpretovat jeden z podstatných aspektů česko-slovenské biliterárnosti, kterým je nejen problém dvojjazyčnosti, ale zároveň i příslušnost takových textů ke dvěma odlišným, ale zároveň i geneticky blízkým literárním systémům. Specifické postavení má slovenská exilová literatura, která stavěla na blízké spolupráci Slováků s českými exilovými nakladatelstvími (například londýnské nakladatelství Rozmluvy, Index v Kolíně nad Rýnem nebo Škvoreckého nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontě). Tvorba těchto autorů nebyla určena jen slovenským čtenářům, ale v dané situaci „literatury mimo domov“ vstupovala do užších komunikačních vazeb se čtenáři jednoho i druhého čtenářského společenství.⁵ Na rozdíl od oficiální produkce se stala exilová a samizdatová literatura slovenských autorů vyhledávanou i oceňovanou tvorbou u českých čtenářů. Proto řada těchto titulů vyšla paralelně po roce 1989 nejen na Slovensku, ale zároveň také v českých vydavatelstvích, týká se to zejména tvorby Milana a Martina Šimečkových.

Dokladem velmi úzkých vztahů v minulosti a jejich přetrvávání po rozdělení společného státu v roce 1993 je existence dvojdomých autorů i v době, kdy se česká a slovenská literatura od sebe vzdalují. Ideologické rámce, kopírující ve starším období až do konce první republiky lingvocentrální požadavky jazykové jednoty spjaté s budováním národní identity a po roce 1945 vyplývající z ideologie společného státu, ustupují do pozadí. V tvorbě zejména slovenských autorů se v devadesátých letech 20. století frekventovaně využívá česko-slovenská dvojjazyčnost,⁶ na rozdíl od zastoupení slovenštiny v literatuře českých autorů ve stejném období. Symptomatickým rysem dvojjazyčnosti v devadesátých letech je odlišná percepce aktu rozdělení u Čechů a Slováků. Asymetrický důraz na reflexi slovenské perspektivy v devadesátých letech odráží dobové národní napětí ve slovenské společnosti ve vztahu k Čechům a Maďarům. V oblasti syžetové výstavby těchto prozaických textů se napětí promítlo do práce s rozmanitými podobami nacionalismu jako vztahování se autorů k historickým reliktním národně-emancipačního

5 V roce 2017 publikoval Jiří Trávniček na téma čtenářské obce knihu *Česká čtenářská republika*, ve které si všiml z rozmanitých úhlů pohledu čtenářských preferencí ve vztahu k literatuře české i cizojazyčné, překladové v různých obdobích. I při tomto titulu se potvrzuje, že výzkum česko-slovenských a slovensko-českých vztahů zůstává stranou aktuálního bádání.

6 S odlišnou mírou zastoupení češtiny se setkáme ve slovenské literatuře devadesátých let například u Viliama Klimáčka v povídce *Federálna balada* (*Ďalekohľadenie*, 1991), Marka Vadase v jeho krátké próze stylizované jako *Pražské dopisy* (*Malý román*, 1994), větší prostor věnoval češtině Tomáš Horváth ve stejnojmenné próze ze souboru *Niekoľko náhlych konfigurácií* z roku 1997 a v povídce *Nulla Nomina* (*Zverstvo*, 2000). U Petra Pišťanka ve třetím díle románu *Rivers of Babylon 3 alebo Fredyho koniec* (1999) čeština zaujímá zhruba třetinu knihy. Detailně problematiku dvojjazyčnosti s ohledem na situaci v první dekádě po rozdělení společného státu zpracovala M. Nábělková ve své knize *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu* (2008).

652 boje ze starších období v podobě práce s národními stereotypy.⁷ Avšak tyto literární texty postavené na dvojazyčnosti nijak nezasahují do kontextu druhé literatury, zůstávají uzavřené ve svém vlastním literárním kontextu.

Zcela jiný typ představuje tvorba takzvaných dvojdomých autorů, kteří po roce 1989 tvoří v češtině i slovenštině. V pozadí ojedinělého příkladu českého autora písíciho po listopadu ve slovenštině je známý odchod Egona Bondyho (1930 – 2007) z pražského kulturního prostoru do Bratislavy (mezi lety 1993 – 2007). Jeho opuštění Prahy má dvojí interpretaci, na jedné straně se zmiňují politické důvody,⁸ ale na straně druhé se Bondyho krok vnímá jako jeho osobní nesouhlas s rozdělením společného státu. Frekventovanější zastoupení má tvorba slovenských autorů, kteří se po listopadu 1989 usadili (zpravidla) v Praze a střídavě publikovali své texty ve slovenštině a češtině. Jejich literární texty psané česky vznikají v jiném jazykovém a kulturním prostředí, promlouvají k jiné čtenářské obci. Avšak vzhledem k asymetrii vzájemných jazykových kompetencí Čechů a Slováků číst literaturu nejbližších sousedů je zřejmý odlišný (širší s ohledem na kompetence slovenských čtenářů) dosah česky psaných textů u L. Feldeka nebo F. Gála, než například u zmiňované prózy E. Bondyho psané ve slovenštině, která v české recepci zůstává ve stínu Bondyho slavnějších česky psaných próz.

Z minulosti je známý příklad českého nakladatele Leopolda Mazáče, který v meziválečném období věnoval vydavatelskou pozornost slovenské literatuře vycházející zejména v jazyce originálu.⁹ Mazáčovo nakladatelství můžeme s odstupem času vnímat nejen jako produkt vzniku společného státu v roce 1918, ale zároveň jako konkrétní doklad rozvíjející se vzájemné biliterárnosti. Po druhé světové válce se odvíjely česko-slovenské kulturní vztahy již po jiných trajektoriích založených zejména na rozvoji slovensko-českého překladu. Na tradici slovenských vydavatelských aktivit v českém kulturním prostředí navázal po rozpadu společného státu F. Gál, který založil v Praze nakladatelství G plus G, kde od roku

7 Někteří z autorů, kteří vstoupili do slovenské literatury až po listopadu 1989, zachytili v ironické perspektivě dobové napětí v česko-slovenských (či slovensko-maďarských) vztazích. Například V. Klimáček polemizuje se starší tradicí česko-slovenské vzájemnosti, když v povídce *Federálna balada* (1991) zachycuje společné soužití Čechů a Slováků na principu konkurence dvou malých středoevropských národů. K historické zkušenosti studia Slováků na pražské univerzitě se vztahují Vadasovy *Pražské dopisy* (1994). Autor v nich subverzivně přepisuje Masarykův výrok adresovaný v roce 1915 britskému ministrovi pro zahraničí, v němž použil jako argument na podporu vzniku Československé republiky tvrzení o Slovácích jako Čechích majících jen své vlastní nářečí. Vadas tento výrok vtipně převrací: „všichni Češi jsou jenom moudří Slováci, kteří utekli na západ“ (Vadas 1994: 72).

8 Bondyho kulturní přítomnost na Slovensku s ohledem na zachycení bratislavského prostoru v jeho próze psané slovensky *Epizóda '96 (Agónie – Epizóda '96, 1997)* analyzoval Radoslav Passia pro tematické číslo časopisu *Slovenská literatúra* věnované literárním reprezentacím Bratislavy po roce 1918 (Passia 2021).

9 Na slovenskou původní tvorbu se zaměřovala Edícia mladých slovenských autorov (EMSA) vedená Jánem Smrekem. Mezi lety 1925 – 1937 vyšly desítky titulů ve slovenštině od autorů, kteří utvářeli literární kánon v meziválečném období na Slovensku. Byli to autoři jednak spjatí s meziválečnou Prahou (například *Editino očko* Gejzy Vámoše bylo prvním titulem edice EMSA, také jeho dvojdielný román *Atomy Boha* situovaný do Prahy vychází pod hlavičkou L. Mazáče; redaktor edice J. Smrek působící v Praze v rámci ní vydává své básnické sbírky, například *Cválajúce dni* nebo *Básnik a žena*), ale i autoři kulturně usazení na Slovensku (například Emil Boleslav Lukáč nebo Maša Halamová coby reprezentativní představitelé meziválečné poezie, nebo povídky a romány Jána Hrušovského, Ivana Horvátha nebo M. Urbana).

1995 vycházejí původní knihy v češtině i slovenštině, knihy charakterizované jako texty dvojdomých autorů¹⁰ i překladová tvorba.¹¹

Specifikem literárního pole definovaného jako slovenská menšinová literatura ve středoevropském prostoru je vazba na historicky starší vrstvy společného soužití, ať už se jedná o soužití Slováků s Čechy nebo Maďary. Zatímco v Maďarsku je slovenská literatura „organickou součástí fenoménu ‚dolnozemská literatúra‘, spolu so sesterskými literatúrami Slovákov v Rumunsku a v Srbsku [sa] zaraďuje aj do rámca celonárodnej slovenskej literatúry“ (Maruzsová Šebová 2013: 9), tak v českém kulturním prostoru se jedná o oblast literární tvorby, která zůstává neviditelnou jak pro Čechy, tak pro Slováky.

Slovenská literatura vznikající v Praze po listopadu 1989 a zejména po rozdělení společného státu v roce 1993 je dosud přehlíženým literárním polem v českém (i slovenském) kulturním prostoru. Jedná se zejména o původní tvorbu publikovanou v antologii *Slovenská literatúra v Prahe 2000* (2000), případně v menšinových časopisech vycházejících v Praze, nebo v časopise s uměleckými i odbornými ambicemi *Zrkadlenie/Zrcadlení*. S ohledem na nejmladší generaci tvoří specifické literární pole od roku 2005 vítězné texty literární soutěže *Literárna súťaž Jána Kollára*. Téma je v dílčích aspektech zachycené ve sporadických recenzích na antologie slovenských literárních textů a do roku 2004 z teoreticko-metodologického hlediska rovněž u I. Dorovského.¹² Zatímco maďarská literární historička Katarína Maruzsová Šebová včleňuje slovenskou literaturu v Maďarsku do historicky širšího celku „dolnozemské literatury“, tak česká perspektiva nemá jiné nástroje k uchopení tak tematicko-motivicky velmi disparátních textů, než je jejich důkladná poetologická a axiologická analýza. Analýza textů v této perspektivě souvisí se zachycením specifik takzvaného jazyka post-závislosti a tradičního vztahu dvojdomých autorů k domovskému prostoru, který kolísá mezi Slovenskem a Prahou. Aktualizuje se tak známá charousovská představa „druhého domova“ (Charous 1998) jako metafory funkční i v polistopadovém vývoji.

Podoby kulturního transferu na příkladu české a slovenské literatury

Otázka mezikulturní komunikace české a slovenské literatury patří po roce 1989 k minimálně prozkoumaným. Doklady o konkrétních podobách a příkladech kulturního transferu, které se v polistopadovém období přenášejí přes kulturní hranici do kontextu druhé literatury, jsou ovšem doložitelné. Definování česko-slovenského a slovensko-českého transferu poukazuje v procesu přenosu na vztah mezi literaturou vysílající (první entita) a literaturou přijímající (druhá entita).

10 Mezi dvojdomými autory publikujícími v nakladatelství G plus G, jež se orientuje na problematiku menšin, najdeme kromě F. Gála i L. Feldeka. Prostor je dán i vybraným překladům slovenské původní tvorby do češtiny, například tvorba pro děti autorky Ireny Gálové.

11 Kromě překladů z celé řady světových jazyků do češtiny zahrnují aktivity nakladatelství G plus G také překlad ze slovenštiny do češtiny. Typickou ukázkou je překlad esejistické knihy F. Gála *O jinakosti* (1998) Joachimem Dvořákem, který už v názvu knihy signalizuje dvojazyčnost. F. Gál patří svým autorským oscilováním mezi slovenštinou a češtinou k nejznámějším dvojdomým autorům.

12 K problematice pražské slovenské literatury Dorovský 2004. Řada otázek zůstává nadále nezodpovězena, například definování tohoto korpusu textů jako menšinové literatury v českém kulturním prostoru, tematicko-motivická divergence ve srovnání s takzvanou dolnozemskou literaturou, terminologická nevyjasněnost a podobně.

654 Při analýze obou směrů vystupuje opakovaně do popředí nápadná asymetrie ve vzájemném přenosu z jedné kultury do druhé.

Na začátku devadesátých let 20. století se ve slovenské literatuře odehrála diskuse o svobodě slova, která se přelila z ryze literárního prostoru do politického myšlení o podobách a hranicích svobody po roce 1989. Ohniskem dobového sporu se stala povídka Martina Kasardy (*azda*) *Posledná večera*, publikovaná v roce 1991 na stránkách kulturního časopisu *Kultúrny život* (knižně pak v roce 1994). Zánik časopisu a následná diskuse měla silnou odezvu v českém kulturním kontextu, kde se včlenila do širšího kulturního a politického myšlení o úloze literatury a jejího vlivu na utváření polistopadové společnosti. Diskuse se odehrála formou ankety na stránkách teprve druhého ročníku časopisu *Tvar*, která následovala po otištění původního textu M. Kasardy (*azda*/Poslední stanoviska 1991). Řada českých literárních publicistů i literárních vědců (Aleš Haman, Jaroslav Med, Milan Jungmann a jiní) odmítla politickou interpretaci textu v tom rozsahu, jak proběhla na Slovensku, a všímají si komunikačních vazeb Kasardova textu na kritiku myšlenkových stereotypů a slovenských mýtů živých na začátku devadesátých let ve slovenské společnosti. Podobný potenciál rozvířit diskusi v českém kulturním prostoru má také nedávná kauza vyřazení knihy Nicol Hochholczerové *Táto izba sa nedá zjest'* (2021) ze seznamu titulů nominovaných na literární cenu René, kterou na Slovensku udělují středoškoláci. Důvodem byla otevřená tematizace sexuálního zneužívání ve školním prostředí, kde se pracuje také s motivem zneužívání moci. Pro svoje univerzální téma je kniha nezvykle silně reflektována v českých médiích (Nedošínská 2023; Skalníková 2024),¹³ dokonce ještě před vydáním českého překladu (Bělíček 2022; Mackovčák 2022; Votavová 2022). Diskuse ke knize N. Hochholczerové v českém kulturním prostoru ještě neskončila, dá se předpokládat další rozsáhlejší reflexe. Obě uvedené kauzy explicitně poukazují na specifika i významovou asymetrii mezi česko-slovenským a slovensko-českým transferem. Zatímco forma česko-slovenských transferů má důsledně intertextovou podobu, tak slovensko-český transfer je interkulturní povahy a jednoznačně vychází z širší celospolečenské diskuse na Slovensku otevírající univerzální témata.

V opačném směru, kdy se literaturou přijímající stává tvorba slovenských autorů, najdeme několik dokladů kulturního transferu napříč sledovaným obdobím tří polistopadových dekad. Pro charakter transferu je příznačná intertextualita a znalost českého literárního kánonu 19. a 20. století u slovenských čtenářů. Bez této znalosti by přenos syžetových prvků konkrétního románu či kompletního názvu české prózy nevytvářel potřebné komunikační vazby mezi českou literaturou a slovenskou percepcí. Jednou z podob přiznaného transferu z české literatury do slovenské je přímé navázání na tvorbu Karla Čapka v románu *Velikán. Život a dielo profesora Bagoviča* Petra Karvaše z roku 1993.¹⁴ Podobným příkladem je rovněž z devadesátých let kniha Jána Števčeka *Týždeň v tichom dome* (1995), přičemž už v titulu se ohlašuje přímá aluze na českou literární tradici a obdiv k tvorbě Jana

13 Dalším příspěvkem do diskuse v českém prostředí se stala dramatisace knihy. Podle českého překladu uvedlo brněnské divadlo KAM JDEŠ? premiéru divadelní adaptace knihy N. Hochholczerové (premiéra 9. prosince 2023).

14 I. Dorovský si všímá tohoto česko-slovenského kulturního transferu jako volného navázání P. Karvaše na Čapkův známý příběh v souvislosti s otázkami oscilujícími mezi utvářením specifického meziliterárního společenství nebo pokračováním vzájemnosti (Dorovský 2006).

Nerudy. V úvodní části autor explicitně zmiňuje: „Titul knihy som si ‚vypožičal‘ z Nerudu, z knihy Povídky malostranské (1878). [...] Napokon, vypožičaný názov je možno len metaforou a knižočka je o čomsi inom“ (Števček 1995: 8–9). Podoba transferu je u Števčka složitější a vrstevnatější než v Karvašově navázání na Čapkův román, což souvisí u J. Števčka s reflexivním charakterem textu. Autopsie propojená s bratislavskou čtvrtí nahrazuje u J. Števčka malostranské prostředí Nerudových povídek, které čerpají zčásti z všednosti spjaté s Malou Stranou, ale dílem také z různých forem napětí mezi obyvateli čtvrti. J. Števček usouvztažňuje napětí blíž k vlastní osobě, když formuluje podoby své izolace v kontrastu k potřebě sociálního života. Zdánlivá idylčnost bratislavské čtvrti (právě tak jako v té Nerudově malostranské) kontrastuje se zvyšující se mírou autorova neporozumění okolnímu světu, tomu obyčejnému lidskému, ale i politickému a kulturnímu.

Odlisným příkladem česko-slovenského transferu je typ velmi dobře už usazený v jedné vývojové linii současné slovenské literatury, který navazuje na vyprávění o mýtu na moravsko-slovenské hranici známé z tvorby české autorky Kateřiny Tučkové. Ve slovenské literatuře se mýtický typ vyprávění následně prosadil v tvorbě celé řady autorek, například Aleny Sabuchové, Dominiky Moravčíkové či Dominiky Madro. Uvedené příklady svědčí o odlišném rozložení podob kulturního transferu, kterou můžeme opakovaně uchopit jako v titulu deklarovanou asymetrii našich vzájemných vztahů.

Na závěr

Na první pohled by se mohlo zdát, že výzkumná oblast biliterárnosti v našich literárních kontextech už je reprezentativně pojednaná. Ovšem při bližším pohledu zejména na období po roce 1989 je zřejmé, že česko-slovenská a slovensko-česká biliterárnost zůstává spíš stranou zájmu české i slovenské literární historie. Pozornost poutá asymetrie jako nápadný rys biliterárnosti, která proniká do všech vrstev setkávání našich literatur. Z české perspektivy má tato mnohvrstevnatá asymetrie nemalý vliv na formování vztahu české kultury ke slovenské. V oblasti poznávání současné slovenské literatury jsou čeští čtenáři odkázáni na selektivní (ne vždy reprezentativně zastoupený) překlad z původní slovenské tvorby, jehož podoba má bohužel vliv na pouhé fragmentární seznámení se současnou literaturou nejbližších sousedů. K problematice asymetrického čtení české literatury na Slovensku a slovenské literatury v České republice proběhl v roce 2019 výzkum týkající se mladých respondentů ve věku mezi 15 až 24 let, který cílil na jejich čtenářské preference. Sekundárním výstupem bylo také zjištění o vzájemném čtení kanonických textů, jak Češi znají slovenský literární kánon, jak Slováci znají český literární kánon. Výsledkem byla již obligátně deklarovaná asymetrie v utváření základního povědomí o podobách literárního kánonu literatury nejbližších sousedů. Zatímco Češi se stěží orientují alespoň v současné žánrové a populární literatuře na Slovensku, Slováci znají klíčová jména českých autorů 19. a 20. století, kteří naplňují podobu českého literárního kánonu. Studentský respondentský průzkum měl původně mapovat podoby naší vzájemné neznalosti, ale nakonec se stal především dokladem dozvuků historicky starší mocenské dynamiky v rámci kulturních vztahů mezi českou a slovenskou literaturou.

Příspěvek se soustředil ve třech výzkumných oblastech na definování podoby asymetrie v česko-slovenských literárních vztazích. Důraz na asymetrii

656 vzájemných vztahů je daný i tím, že recepce slovenské literatury v českém prostředí slábne, na rozdíl od opačného směru, v němž si Slovensko nadále udržuje hlubší kontakt s českou kulturou, včetně schopnosti slovenských recipientů čerpat z estetických plánů druhé kultury. Explicitně se asymetrie projevuje v oslabené funkci čtenářských kompetencí i schopnosti českých čtenářů komunikovat ve dvou jazykových systémech, a tudíž plnohodnotně přijímat vedle informační i estetickou funkci čerpající z druhého literárního kódu. S ohledem na předlistopadový vývoj a tradičně přítomný fenomén vzájemné dvojdomosti českých a slovenských autorů dochází po roce 1989 k jeho ústupu. Vzájemná mezikulturní komunikace probíhající mezi českou a slovenskou literaturou se víc diferencuje, asymetricky modeluje a promlouvá skrze odlišné komunikační roviny jako rozdíl mezi interkulturními (slovensko-český transfer) a intertextovými rámci (česko-slovenský transfer). Ve srovnání se staršími obdobími se po listopadu 1989 a dále po rozdělení společného státu v roce 1993 potvrzuje prohlubování asymetrie a vzdalování našich kultur.

Prameny

- (AZDA) Poslední stanoviska, 1991. *Tvar*, roč. 2, č. 49 (5. 12. 1991), s. 6-7, 11.
- BONDY, Egon, 1997. *Agónie; Epizóda '96*. Bratislava: PT. ISBN 80-967686-1-1.
- FELDEK, Lubomír a kol., 2000. *Slovenská literatúra v Prahe 2000*. Praha: Slovensko-český klub. ISBN 80-902893-1-2.
- GÁL, Fedor, 1998. *O jínakosti*. Praha: G plus G. ISBN 80-86103-09-9.
- HOCHHOLCZEROVÁ, Nicol, 2021. *Táto izba sa nedá zjesť*. Levice: Koloman Kertész Bagala. ISBN 978-80-89973-48-4.
- KARVAŠ, Peter, 1993. *Velikán čiže Život a dielo profesora Bagoviča: pamiatke K. Č.* Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0430-8.
- HORVÁTH, Tomáš, 1997. Niekoľko náhlych konfigurácií. In HORVÁTH, Tomáš. *Niekoľko náhlych konfigurácií*. Levice: L. C. A., K. K. Bagala, s. 71-84. ISBN 80-88897-08-4.
- HORVÁTH, Tomáš, 2000. Nulla Nomina. In HORVÁTH, Tomáš. *Zverstvo*. Levice: L. C. A., K. K. Bagala, s. 40-48. ISBN 80-88897-55-6.
- KASARDA, Martin, 1994. (azda) Posledná večera. In KASARDA, Martin. *Dejiny menejcnosti*. Bratislava: Fragment, s. 36-45. ISBN 80-85508-08-7.
- KLIMÁČEK, Viliam, 1991. Federálna balada. In KLIMÁČEK, Viliam. *Ďalekohľadenie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, s. 66-72.
- PIŠŤANEK, Peter, 1999. *Rivers of Babylon 3 alebo Fredyho koniec*. Bratislava: Vydavateľstvo Fénix. ISBN 80-968037-3-5.
- ŠTEVČEK, Ján, 1995. *Týždeň v tichom dome*. Pezinok: Formát. ISBN 80-967469-0-1.
- URBAN, Milo, 1930. *Hmly na úsvite*. Praha: Družstevní práce.
- VADAS, Marek, 1994. Pražské dopisy. In VADAS, Marek. *Malý román*. Levice: L. C. A., K. K. Bagala, s. 67-80.

Literatura

- BARBORÍK, Vladimír – ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena, 2021. Česká a slovenská literatura: asymetrie změny. In BARBORÍK, Vladimír – ČIHÁKOVÁ, Barbora – ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena, ed. *Listopadové proměny: česká a slovenská literatura v kontextu roku 1989*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 7-17. ISBN 978-80-7658-019-0.
- CASANOVA, Pascale, 2012. *Světová republika literatury*. Přeložil Čestmír Pelikán. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2036-7.
- ĎURIŠIN, Dionýz, 1995. *Teória medziliterárneho procesu I*. Bratislava: Veda. ISBN 80-88815-01-0.

- DOROVSKÝ, Ivan, 1991. O bilingvismu, dvojdomosti a biliterárnosti. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, roč. 40, č. 38, s. [45]-52. ISSN 0231-7818.
- DOROVSKÝ, Ivan, 2004. O dvojdomosti a biliterárnosti v české literatuře. In DOROVSKÝ, Ivan, ed. *Slovanské meziliterární shody a rozdíly*. Brno: Masarykova univerzita, s. 70-75. ISBN 80-210-3530-7.
- CHAROUS, Emil, 1998. *Druhý domov. Deset kapitol na téma Praha a slovenská literatura*. Praha: Trilabit. ISBN 80-902681-0-2.
- CHMEL, Rudolf, 1972. *Literatúry v kontaktoch. Štúdie o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- CHMEL, Rudolf, 2004. *Moje slovenské pochybnosti*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-617-0.
- KUBUSOVÁ, Zuzana, 2023. Premeny postavy a priestorové kontrasty v románe Petra Jilemnického Víťazný pád. *Slovenská literatúra*, roč. 70, č. 3, s. 260-267. ISSN 0037-6973.
- MARUZSOVÁ ŠEBOVÁ, Katarína, 2013. *Kontúry prózy Slovákov v Maďarsku. Dolnozemska tradícia v súčasnej slovenskej próze v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko. ISBN 978-973-107-086-5.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira, 2008. *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1060-1.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira, 2019. Pestovanie biliterárnosti ako súčasť kultúrnej politiky a jazykového plánovania v česko-slovenskom kontexte (Chmelovské inšpirácie). *Slovenská literatúra*, roč. 66, č. 6, s. 417-429. ISSN 0037-6973.
- PASSIA, Radoslav, 2021. Bondyho bratislavská Epizóda. *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 3, s. 304-313. ISSN 0037-6973.
- PÁTKOVÁ, Jana, 2022. Na okraj překladu porevolučních próz Stanislava Rakuse do češtiny. In KENDRA, Milan, ed. *K vybraným aspektom slovenskej literatúry po roku 1989 IV. Interkultúrne komunikačné a komparatistické výzvy*. Prešov: Prešovská univerzita, s. 18-27. ISBN 978-80-69006-03-4.
- POKORNÝ, Milan, 2000. Česko-slovenské meziliterární vztahy: tradice a perspektivy. In POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš, ed. *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost*. Brno: Masarykova univerzita, s. 119-126. ISBN 80-210-2330-9.
- POKORNÝ, Milan, 2006. Česká a slovenská literatura: meziliterární společenství, nebo vzájemnost? In POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš – ZELENKOVÁ, Anna, ed. *Třináct let po = Trináct rokov po*. Brno: Masarykova univerzita, Ústav slavistiky Filozofické fakulty, s. 210-216. ISBN 80-210-4180-3.
- POKORNÝ, Milan, 2009. Českost, slovenskost a československost – problém dvojí identity. In POSPÍŠIL, Ivo, ed. *Česko-slovenské reflexe: 1968 (jazyk – literatura – kultura)*. Brno: Tribun EU, s. 107-115. ISBN 978-80-7399-812-7.
- ŠÁMAL, Petr – PAVLÍČEK, Tomáš – BARBORÍK, Vladimír – JANÁČEK, Pavel, ed., 2018. *Literární kronika první republiky: události, díla, souvislosti*. Praha: Academia. ISBN 978-80-87376-48-5.
- ŠEBEK, Josef, 2019. *Literatura a sociálně. Bourdieu, Williams a jejich pokračovatelé*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-925-2.
- TRÁVNÍČEK, Jiří, 2017. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. ISBN 978-80-7491-850-6.
- ZELENKOVÁ, Anna, 2009. *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha: Slovanský ústav AV ČR – Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa. ISBN 978-80-86420-34-9, 978-80-8094-648-7.
- ZELENKOVÁ, Anna – JANIEC-NYITRAI, Agnieszka, 2023. The Central European path to worldliness from the point of view of so-called small literatures. *World Literature Studies*, vol. 15, no. 1, pp. 88-101. ISSN 1337-9275.
- ŽEMBEROVÁ, Viera, 1998. České a slovenské literárne vzťahy v 90. rokoch (poznámky o súčasnosti). In POSPÍŠIL, Ivo, ed. *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 100-108. ISBN 80-210-1742-2.

Elektronické zdroje

- BĚLÍČEK, Jan, 2022. Mají čist středoškoláci o vztahu 13leté dívky s 50letým učitelem? Literární senzaci je Tato izba sa nedá zjesť. *iRozhlas*. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/literatura/maji-cist-stredoskolaci-o-vztahu-13lete-divky-s-50letym-ucitelem-literarni_2209161749_kac

- 658 BROŽKOVÁ, Jana, 2019. Češi vs. Slováci: jak a co čteme a čemu dáváme při čtení přednost. *Bydlet.cz*. Dostupné z: <https://www.bydlet.cz/507184-cesi-vs-slovaci-jak-a-co-cteme-a-cemu-davame-pri-cteni-prednost/>
- MACKOVČÁK, Jan, 2022. Kniha na jeden hlt, ale dlhé trávenie. *Host*. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/13368-kniha-na-jeden-hlt-ale-dlhe-travenie>
- NEDOŠÍNSKÁ, Ivana, 2023. Zakázané sblížení. *literarnisvet.cz*. Dostupné z: <http://literarnisvet.cz/zakazana-laska/>
- SKALNÍKOVÁ, Kristýna, 2024. RECENZE: Slovenská Lolita naruby vládne metódou ledovce. *Novinky.cz*. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-knihy-recenze-slovenska-lolita-naruby-vladne-metodou-ledovce-40456269>
- VOTAVOVÁ, Barbora, 2022. Tento pokoj se nedá sníst, ale je třeba alespoň olíznout stěny. *Deník N*, roč. 4, č. 161, s. VI-VII. Dostupné z: <https://denikn.cz/938122/tento-pokoj-se-neda-snist-ale-je-potreba-alespon-oliznout-steny/?ref=list>

PhDr. Jana Pátková, Ph.D.
Ústav etnologie a středoevropských
a balkánských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
Česká republika
E-mail: jana.patkova@ff.cuni.cz